

vá, Poznatky z dokumentace pozdně renesančního typu krovů ve východních Čechách, ZPP, roč. LVII, 1997, č. 3, s. 83–86.

- 10) Velmi podobné schéma podélné vazby mají např. krov kostela sv. Mikuláše v Kašperských horách postavené před polovinou 15. století (1439/40 a 1444/45) (*J. Beránek – M. Patrný – J. Záhorka*, SHP, březen 2002), původní podoba krovu kostela sv. Jiljí v Heřmaní, datovaná do druhé poloviny 15. století (*J. Varhaník – J. Noll*, Kostel sv. Jiljí v Heřmaní, PP I/1997, 27–38) nebo krov presbytáře kostela sv. Anny v Libinském Sedle pocházející pravděpodobně z téže doby (*J. Sommer*, Poznámka k průzkumům a dokumentaci historických krovů, in: Dějiny staveb, Plzeň 2001, s. 166). Z větších staveb, stále však zachovávajících velmi podobné schéma podélné vazby centrální rámové stolice můžeme uvést krov sýpky na hradě v Bechyni a krov nad kostelem františkánského kláštera v Kadani, obojí z konce 15. století (*J. Škabrada*, 2000, cit. v pozn. 8, s. 84).
- 11) Při této výšce by sice střecha měla poměrně malý sklon, v případě výšky však může být rytina zkreslená.
- 12) Krov presbytáře vzhledem ke své dataci do 50. let 16. století představuje ve své podobě a zejména některých detailech (pásky končí již na rozpěře) vyspělou konstrukci. Další modernější prvky jako pětiboká horní vaznice nebo prahová vaznice se zde ale ještě neobjevují. Vazné trámy též zůstávají ještě v každé příčné vazbě.
- 13) Tři poslední citované práce v pozn. 2 dokonce kladou vznik nového presbytáře již do sklonku 14. století nebo kolem roku 1400. Pro toto datování by však schéma podélné vazby z rytiny bylo z typologického hlediska a dnešního stavu poznání příbuzných analogií příliš časně.
- 14) Po přelomu let 1526/27 se ležatá stolice objevuje na kostele sv. Vavřince ve Vsi na okrese Liberec (odběr vzorků M. Panáček a J. Bláha, datace T. Kyncl, březen 2002), v roce 1543 ležatá stolice vznikají na zámku v Benešově nad Ploučnicí (*J. Muk*, Historické konstrukce I, skriptum ČVUT, Praha 1996, s. 56). Pro oblast Litoměřicka a Roudnicka předpokládáme rychlé přijetí těchto progresivních stavebních typů krovů v souladu s jejich celkovou kulturní a umělecko-architektonickou vyspělostí. Přestože se soustředěný výzkum krovů v této oblasti teprve rozbíhá, prvním dokladem je datace ležaté stolice nad presbytářem kostela sv. Václava v Křesíně do přelomu let 1537/38 (odběr vzorků M. Panáček, datace T. Kyncl, říjen 2002).
- 15) V našem případě zasáhla asi šťastná náhoda, protože kromě části opěrného pilíře, kde se nachází představovaná rytina, byl celý kostel v nedávné době kompletně nově omítnut.

FUND EINER GRAVIERUNG DES DACHSTUHL AN DEM PRESBYTERIUM DER KIRCHE IN LOUNKY

An der Kirche des hl. Nikolaus in Loučky im Kreis Litoměřice/Leitmeritz wurde im Jahre 2002 ein interessantes Detail entdeckt und dokumentiert. In den obersten Sandsteinstück unter dem Gesims der Pultschräge der Abstufung wurde an dem südlichen prismatischen Stützpfiler des Presbyteriums ein Schema von minimal zwei typischen und einem Abschlussfeld des zentralen Rahmenstuhles des länglichen Achsendachgespärres des Dachstuhles eingraviert, typologisch entspricht es den spätmittelalterlichen Konstruktionen. Das Schema auf der Gravierung entspricht jedoch nicht der heutigen Gestalt des Dachstuhles über dem Presbyterium, der eine Kehlbalkenkonstruktion mit dem liegenden Stuhl hat. Seine Entstehung ist dendrochronologisch durch die Rodung der Bäume zur Wende der Jahre 1556(57) datiert. Es bietet sich deshalb die Variante, dass das gefundene Schema die Gestalt des ursprünglichen Dachstuhles hat, der bei dem Aufbau über dem neuen Presbyterium wahrscheinlich schon im Laufe des 15. Jahrhunderts entstand.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Loučky (Kreis Litoměřice/Leitmeritz), Kirche des hl. Nikolaus. Gesamtansicht von Südwesten (Foto der Autor, 2002).

Abb. 2: Loučky (Kreis Litoměřice/Leitmeritz), Kirche des hl. Nikolaus. Südlicher Stützpfiler des Presbyteriums, Detail der Gravierung des Längsgespärres des spätmittelalterlichen Typus des Dachstuhles. Ansicht von Süden (Foto der Autor, 2002).

Abb. 3: Loučky (Kreis Litoměřice/Leitmeritz), Kirche des hl. Nikolaus, Dachstuhl des Presbyteriums. Senkrechter Querschnitt, 2. volles Queergespärre von Osten (Zeichnung der Autor mit der Verwendung der Vermessung von Dipl.-Ing. Miroslav Fuchs).

(Übersetzung J. Kroupová)

CÍNOVÉ RAKVE ZE ŠPORKOVSKÉ KRYPTY V KUKSU

DAGMAR STARÁ

V posledních letech systematicky probíhající akce zaměřená na restaurování cínových rakví ve šporkovské kryptě v Kuksu přinesla již zajímavé poznatky, i když mohlo být dosud posouzeno pouze pět z těchto posmrtných schránek.

V kostele Nejsvětější Trojice v Kuksu, vysvěceném 20. srpna 1717, vybudoval hrabě František Antonín Špork rodinnou kryptu. Do ní byly postupně uloženy ostatky jeho otce Jana Šporka, dále syna Jana Františka, synovce Jana Antonína, prvorozené dcery Marie Eleonory a konečně samotného hraběte. Popisem těchto pěti nově restaurovaných cínových rakví z rodinné šporkovské krypty a snahou o identifikaci jejich výrobců se budeme v tomto příspěvku zabývat.

Jako první nechal hrabě František Antonín Špork 4. dubna 1712 přenést ještě před vysvěcením kostela Nejsvětější Trojice do nové hrobky ostatky svého otce, zakladatele zdejšího rodu, generála Jana Šporka, zesnulého 6. srpna 1679 v Heřmanově Městci a původně pohřbeného na panství v Lysé nad Labem.

Rakev generála Jana Šporka (1595–1679) sestává ze dvou podélných částí, spodní sloužící k uložení těla zemřelého a ze svrchního víka.¹⁾ Je opatřena osmi kulovitými nohami s plastickými dravčími spáry. Ozdobné reliéfní lišty s rostlinnými motivy a drobnými hlavičkami okřídlených andělů pokrývají veškeré hrany rakve a současně člení obě podélné strany na tři obdélná pole. V jednotlivých polích se střídají reliéfně provedené šporkovský znak bez klenotů a oválný medailon s vojenskými trofeji. Boční pole víka obdobně rozdělená, zdobí plastické okřídlené hlavičky andělů. Vodorovná krycí deska víka rakve je rovněž rozčleněna ozdobnými lištami na tři části. V dolní – v místech nohou zemřelého – je nápisová deska s odlitým šestnáctiřádkovým německým textem:

HIER LIGT DER HOCH VND
WOHL GEBOHRNE HERR HERR
JOHANN DES HEYL ROM REICHS
GRAF VON SPORK HERR DER
HERRSCHAFTEN LISSA,
KONOGET, MESTETZ, GRAD
LITZ MALESCHAV HORZENOWES
ROM: KAYS: MAYT: KRIEGSRATH
GENERAL DER CAVALLERIE
VND OBRISTER ZV ROSS, SO
GESTORBEN DEN VI AVGVSTI
ANNO MDCLXXVIII.

WAS ICH GEWESEN BIN DEM
GAB DER TODT EIN ENDE
BITT LESER DAS ES GOTT ZVR
SELIGKEIT MIR WENDE.

Obr. 1: Dětská rakev Jana Františka Šporka (1691–1693). Pohled shora.

Střední část víka zaplňuje velký šporkovský znak s pěti klenoty, obklopený vavřínovým věncem, podobně jako reliéfní ovály s vojenskými trofejemi na podélných bocích rakve. Místo nad hlavou zesnulého zůstalo vyhrazeno Kalvárii s plastickým korpusem Krista, přibitého ke kříži, se dvěma reliéfně provedenými truchlícími postavami, P. Marií a sv. Janem Evangelistou, stojícími na symbolicky naznačeném pahorku Golgoty.

Rakev pro tělo generála Jana Šporka byla objednána u pražského cínaře Jana Jiřího Wolfa, rodáka z Bochova na Karlovarsku, přijatého roku 1667 za mistra na Malé Straně, kde získal téhož roku městské právo. V letech 1670–1671 byl druhým starším cechovního pořádku. Zemřel před rokem 1683. Patrně měl zkušenosti s většími zakázkami, neboť si mohl již v květnu roku 1679 zakoupit dům „U modré boty“ v Mostecké ulici.²⁾

Wolfovo autorství je stvrzeno dvěma konvářskými značkami, tzv. městskou a mistrovskou, které jsou vyraženy na čele rakve nad medailonem s vojenskými trofejemi. Pro rakev zvolil Wolf – bezesporu v dohodě s objednavatelem – plastickou a reliéfní výzdobu. Působila monumentálněji než u nás běžněji používaná výzdoba rytá. Přitom modely výzdoby byly dostupné; zhotovování nových forem a odlévání z nich patřilo do okruhu prací zkušeného cínaře.

Doplňky jako nohy s dravčími spáry, okřídlené hlavičky andílků či ornament ozdobných listů, byly převzaty z oblíbených prvků, používaných tehdejšími mistry v drobně-

ších velikostech u menších výrobků. Rovněž výše citované „litéry“ patřily k vybavení zavedených dílen, jak dokládají dobové soupisy v pozůstalostech pražských cínařů.

Ve šporkovské kryptě byla rovněž druhotně uložena dětská rakev s označením Johann Franciscus Graf von Sporck († 17. dubna 1693), která s veškerou pravděpodobností ukrývala pozůstatky dosud málo známého syna, hraběte Františka Antonína Šporka, žijícího patrně v letech 1691–1693.³⁾

Dětská rakev má tvar šestibokého hranolu. Všechny strany jsou přibližně stejné velikosti a není zde tvarově od sebe odlišena spodní úložná část od víka. Hrany rakve – kromě u dna – (snad až dnešní stav) zpevňují ozdobné lišty. Jejich reliéfní dekor tvoří akantové listy a velké květy. Na dolních stěnách rakve jsou po obou stranách dvě odlité lví masky s otvory pro kruhy, které se však nezachovaly. Na stěnách nad nimi dva přiletovaní poloplastičtí proti sobě letící andílci patrně mezi sebou přidržovali dnes nezachovanou girlandu. Střed čela rakve – v místech nohou zemřelého – zdobila reliéfní hlava Turka; uplatněná zde jako drobný hravý motiv převzatý ze šporkovského znaku.

Na horní straně rakve, v místech nohou zemřelého, je cínová poodhrnutá deska s rytým, německým nápisem:

ALHIER RUHET DER HOCH
UNDT WOHLGEBOHRNE HERR HERR
JOHANNES FRANCISCUS
GRAF VON SPORCK WELCHER
IN GOTT SEELIGENT SCHLAFEN DEN
17 APRIL ANNO 1693

Nad nápisovou deskou⁴⁾ se šestiřádkovým nápisem je položen kříž s korpusem Krista a pod jeho patou lebka na zkřížených hnátech. Vrchní stranu rakvičky po obou stranách uzavírají okřídlené hlavičky andílků. Při provádění restaurátorských prací nebyly na rakvi nalezeny žádné cínařské značky.

Po dvou letech od dobudování krypty byl jako prvý současník do nové hrobky pohřben synovec zakladatelův Jan Antonín Špork (1689–1714), syn bratra Ferdinanda Leopolda († 1711) a jeho manželky Apolonie Rozálie, rozené Vratislavové z Mitrovic. O tomto mladém muži víme pouze velmi málo. Zemřel ve věku 24 let, byl majitelem žďárského panství a zanechal vdovu Zuzanu, rozenou Talacko. Jeho pohřbení v kryptě, vzhledem k napjatým vztahům mezi ještě žijící nebožtíkovou matkou a strýcem, udivilo již před osmi desetiletími autora nejobsažnějšího Šporkova životopisu H. Benedikta.⁵⁾ Nevíme sice, kdo tuto rakev objednal, ale z málo zřetelných cínařských značek, umístěných téměř na vrcholu svislého břevna kříže, se podařilo vyčíst, že ji vyrobil pražský mistr Jan Karel Diebl. Získal městské právo v roce 1706 na Novém Městě, kde se oženil s vdovou po tamním cínaři Kašparu Ondřeji Schödllovi a patrně převzal jeho dobře zavedenou dílnu.⁶⁾

Rakev se skládala ze dvou podlouhlých částí: nosné spodní a krycího víka.⁷⁾ Profil uzavřené rakve odpovídal šestibokému hranolu a spočíval na šesti kulovitých nohách s plastickými dravčími spáry. Veškeré hrany zpevňovaly reliéfně zdobené lišty a rozdělovaly boční podlouhlé stěny vždy na dvě obdélná pole. Lišty měly podobu jakési bordury, která sestávala ze tří nestejně širokých pásů. Nejširší střední pole tvořily rozvilinové snítky s vkládanými velkými květy

a mezi nimi bylo umístěno několik okřídlených hlaviček andálků. Po obou stranách jej lemovaly dva úzké pásy: vnější tvořily spletené vavřínové listy a vnitřní oddělovala od středního perlovcová linka a od ní dovnitř vyrůstala řada polozavinutých akantových listů. Čtyři spodní nároží (nosné části) rakve a místa nad dvěma středovými nohami zdobily lví masky. Horní nároží (nosné části) a místa nad středovými nohami zakrývaly plastické hlavičky okřídlených andálků. Obě úzká čela rakve byla opatřena lvími maskami s masivními kruhy umožňujícími její snazší přenášení. Odlité lví masky s kruhy byly viditelně podloženy tenkými cínovými pláty. Na obou dolních bočních stěnách – v místech uložení horní poloviny těla – byl reliéfně provedený znak rodiny Šporků, nad ním v odpovídající boční části víka byly umístěny heraldické koruny. Všechny čtyři boční stěny, dolní i horní – přibližně uprostřed položení nohou zemřelého – zdobily obdélné dekorativní reliéfy s rostlinnými motivy. Vodorovná deska víka rakve nese v místech nohou rozvinutý kovový svitek s německým patnáctiřádkovým nápisem:

STEHE STILL
DU WANDERSMANN
HIER RUHET DIE ASCHE
DES HOCH UND WOHLGE
BOHRNEN HERRN HERRN
ANTONI DES HEIL: ROM:
REICHS GRAFFEN VON SPORCK
HERRN DER HERSCHAFT
ZDAR A S
GEBOHREN ANNO 1689: DEN 2: OCTOBR
GESTORBEN ANNO 1714: DEN 20 JVNY:

LAS DIR O STERBLICHER MEIN TODT ZUR LEHR GEDEYHEN;
SIEH WIE NACH MEINER JUGEND BLUTHE ICH MUST DEN GRABE ZV
DRUM SPIEGLE DICH UND SPRICH GOTT WOLLE MIR VERLEYHEN:
SAMBT ALLEN AUSSERWÖHLTEN DORT DIE EWIG WEHREND RUH

Na střední části víka leží šporkovský znak s pěti klenoty a v místě příkrývadél s bohatým akantovým listovým dosahujícím až ke špici štítu. V místech nad hlavou zemřelého je reliéfní Kalvárie, původně s křížem s Ukřižovaným a postavami P. Marie a sv. Janem Evangelistou. Korpus Krista se nezachoval.

Na konci ledna (29. 1.) roku 1717 zemřela ve věku 29 let prvorozená ze dvou dcer F. A. Šporka, Marie Eleonora (1687–1717), řádovým jménem Marie Kajetána, členka řádu anunciátek-celestýnek v Choustníkově Hradišti, překladatelka a oddaná spolupracovnice otcových edičních počinů. K pohřbu milované dcery objednal F. A. Špork monumentální cínový sarkofág od již osvědčeného pražského cínaře Jana Karla Diebla, který jej dokončil v září 1717.

Rakev Marie Eleonory se skládala ze dvou podélných částí, nosné spodní a horního trojbokého víka.⁸⁾ Profil schránky odpovídal šestibokému hranolu a spočíval na šesti kulovitých nohách s dravčími spáry. Hladké, pouze profilované lišty zpevňovaly veškeré hrany rakve a rozdělovaly podlouhlé části vždy na dvě obdélná pole. Čtyři spodní nároží (nosné části) a místa nad dvěma středovými nohami byla zpevněna a navíc chráněna prolamovanými reliéfními ozdobami. Tvořily je odlité akantové listy a motiv boltce kombinovaný s drobnými penízky. Horní nároží (nosné čás-

Obr. 2: Rubová strana nápisové desky dětské rakve s torzální rytinou Ukřižovaného.

ti) a místa nad středovými nohami zakrývaly plastické hlavičky okřídlených andálků. Obě úzká čela rakve byla opatřena lvími maskami s masivními kruhy, podloženými po obvodu ozdobně vykrajovanými cínovými pláty.

Obdélné boční stěny víka rakve měly spoje lišt rovněž zakryty reliéfními ozdobami. Setkáváme se zde se dvěma druhy ozdob. Větší kryjí všechna dolní nároží a obě místa, kde lišty rozdělují plochu bočních stěn na dvě obdélná pole. Prolamované ozdoby tvoří rozviliny a boltcový motiv s penízky. V obdobných místech na lištách zpevňujících po okraji horní vodorovnou desku víka byly menší, pouze reliéfně odlité ozdoby.

Vodorovná deska víka rakve je v místech nohou osazena plasticky odlitou lebkou položenou na zkřížených hnátech. Nad ní je rozvinut svitek s německým šestnáctiřádkovým nápisem:

DAHIR IST
BEYGESETZT
DIE HOCH UND WOHLGEBORNE
FRAU FRAU MARIA ELEONORA
ALOYSIA CAJETANA DES HEIL
RÖMISCH: REICHS GRAFIN VON
SPORCK UND DES HEIL ORDENS

DER ANNUNTIATEN COELESTI
 NEN STIFFTERIN UND OBERIN
 GEBOHREN ANNO 1687 DEN 13 JULY
 GESTORBEN ANNO 1717 DEN 29 JAN:
 ALT 29 JAHR 6 MONATH UND 6 TAGE:
 LAST EUER BETHEN MIR ANIEZT ZU STAMEN KOMMEN
 NACH DEM VOM IRRDISCHEN ICH ABSCHID GENOMMEN
 IHRES ALTERS 29 JAHRE 6 MONAT
 UND 6 TAGE

Uprostřed desky je umístěn velký šporkovský znak s pěti klenoty a bohatými příkrývadly z akantových rozvilin. Znak je podobně jako lví masky podložen na okraji ozdobně vykrajovanou tenkou cínovou deskou. Místo nad hlavou zemřelé bylo vyhrazeno Kalvárii s Ukřižovaným, P. Marií a sv. Janem Evangelistou. Na výrazněji naznačeném pahorku Golgoty se objevuje postava hada připomínajícího dědičný hřích. Kříž je podložen cínovou poduškou na okraji ukončenou ozdobným zoubkováním.

Dvě konvářské značky, městská a mistrovská, vyražené na čele lví masky dokládají, že jde o dílo Jana Karla Diebla, cínařského mistra, narozeného roku 1673 v obci Rozvadov na Tachovsku. Byl váženým pražským novoměstským měšťanem a často v písemnostech uváděným kmotrem a svědkem. Pracoval také pro svatovítskou kapitolu. Zemřel několik měsíců po smrti své ženy v květnu roku 1720.⁹⁾

Do května 1720 byl ještě Janem Karlem Dieblem zhotoven cínový sarkofág pro zakladatele krypty hraběte Františka Antonína Šporka (1662–1738), který si jej objednal již za svého života jako „memento mori“.¹⁰⁾ Celkovou podobou a rozvržením odpovídal rakvi jeho dcery Marie Eleonory. Některé z výzdobných prvků vycházely z obdobných modelů a lze předpokládat, že všude tam, kde to bylo možné, byly použity stejné formy nebo jejich varianty. Přesto je patrná snaha cínaře o odlišení této rakve od obou předchozích prací. Odlišnost je zřetelná v sestavení rostlinného ornamentu, v použití větších nových modelů okřídlených hlav andílků i ve zdůraznění vrcholu náhrobní nápisové desky. Výzdoba Šporkova sarkofágu byla navíc rozšířena o šest plastických okřídlených hlaviček andílků rozmístěných na nárožích víka sarkofágu a po stranách heraldického znaku. Na nápisové desce je sedmnáctiřádkový německý nápis:

IN GOTT
 RUHET DAHIER
 DER HOCH UND WOHLGEBORNE
 HERR HERR FRANCISCUS ANTONIUS
 DES HEIL: RÖM: REICHS GRAFF VON
 SPORCK: HERR DER HERRSCHAFTEN
 LIESSA: KONOGED: GRADLITZ UND
 HERZMANITZ: DER RÖM: KAYS: MAY:
 WÜRCKLICH GEHEIMBERATH: CAM
 MERER: UND KÖNIGL: STATTHALTER
 IM KÖNIGREICH BÖHEIMB
 GEBOHREN ANNO: 1662 DEN 9 MARTY
 GESTORBEN ANNO: 1738 DEN 30 MARTY

ICH STIFTET DIESEN ORT ZU GOTTES PREYS UND EHREN
 HIER WEHLTE ICH DIE RUH: DIS WARE MEIN BEGEHREN,
 SEINES ALTERS 76 JAHR
 MONATH UND 21 TAGE

Obr. 3: Rakev Františka Antonína Šporka (1622–1738). J. K. Diebl, Praha-Nové Město, před rokem 1720, celkový pohled shora.

Všech pět restaurovaných šporkovských rakví představuje velmi kvalitní cínařská díla, jak po stránce řemeslné, tak umělecké (výběrem výzdobných motivů i jejich vzájemným skloubením). Ve všech případech je přitom respektována cínařská práce a její technologie. Není tu nevhodně překročena hranice možností tohoto řemesla; naopak je zde doložena jeho nejvyšší úroveň. Vtírá se myšlenka, zda nemohlo dojít ke spolupráci s přizvaným sochařem nebo malířem.

Čtyři z rakví (generála Jana Šporka, jeho vnuka Jana Antonína, vnučky Marie Eleonory a syna Františka Antonína) jsou autorsky určeny. Pocházejí od dvou pražských cínařů, Jana Jiřího Wolfa z Malé Strany a Jana Karla Diebla z Nového Města. Absenci konvářských značek u dětské rakvičky Jana Františka patrně zavinilo její značné poškození korozi a dalšími mechanickými zásahy, ke kterým v minulosti došlo. Bezpochyby i tato dětská schránka byla původně signována a pocházela z dílny velmi dobrého cínaře dbalého řemeslné technologie a pohotového ve výběru výzdobných prvků a jejich seskupení. Jednalo se o mistra znalého náročnějších prací a s veškerou pravděpodobností můžeme předpokládat, že rovněž patřil do cechu pražských mistrů. Snad jím mohl být zámožný pražský měšťan, cínařský mistr Kašpar Ondřej Schödl. Získal městské právo na Novém Městě pražském roku 1679 a byl činný do roku 1704, kdy v 51 letech umírá.¹¹⁾ Tuto domněnku podpo-

Obr. 4: Rakev Františka Antonína Šporka (1622–1738). J. K. Diebl, Praha-Nové Město, před rokem 1720, detail (všechny snímky z archivu M. Eislera).

ruje skutečnost, že císař Kašpar Ondřej Schödl byl rodákem z Bochova, podobně jako s ním spřízněný Jan Jiří Wolf († před 1683), autor roku 1679 vyrobené nejstarší šporckovské rakve pro generála Jana Šporka. Radu císařů uzavírá Jan Karel Diebl, výrobce dalších tří rakví z let 1714 až maximálně 1720, který sňatkem převzal Schödlovu dílnu.

Pro rakev generála Jana Šporka je charakteristická vojenská strohost při respektování všestranně náročné kvality císařského díla. Sarkofág mladého muže Antonína Šporka se vyznačuje větší zdobivostí, která ještě pokročila na rakvi mladé řeholnice Marie Eleonory; nikde ale nepřekročila míru. Základní podobu opakuje sarkofág Františka Antonína Šporka, jehož monumentálnost je zdůrazněna drobnými úpravami a rozšířením výzdoby o šest plastických hlaviček andělů na nárožích.

Problematika cínových rakví nebyla dosud u nás předmětem systematického badatelského zájmu. V literatuře je zatím skupě uvedeno pouze několik exemplářů. Mezi ně patří rakev Marty Krajířové z Krajku, uložená v Mladé Boleslavi (1588), sarkofág císaře Rudolfa II. v katedrále sv. Víta na Pražském hradě (1612), rakve členů rodiny Žejdiců v Polné (1603–1622), rakve Jana Jáchyma Slavaty a jeho manželky v Jindřichově Hradci (1689).¹²⁾ Hlavními důvody nezájmu o tuto problematiku je všeobecně špatný stav zachování rakví a jejich obtížná přístupnost v místech uložení. S tím souvisí i nesnadné hledání použitých konvářských značek a identifikace jednotlivých výrobců.

Vzhledem k malé znalosti funérární císařské produkce je těžké zodpovědně zařadit pět nově restaurovaných šporckovských rakví do jejího celkového vývoje. Přesto srovnáním s exempláři, ať již poskrovnou uvedenými v literatuře nebo ojediněle poznanými v místě uložení, můžeme usuzovat, že jde v našem případě o císařská díla vynikající úrovně, která patří k nejhodnotnějším nejen na našem území.¹³⁾

POZNÁMKY

- 1) Kuks, inv. č. 1 466, rozměry: d. 225 cm, š. 95 cm, v. boků (bez nohou) 50 cm. Slitina: Sn 85%, Pb 10%, Cu, Sb, Zn 5%. Rakev restauroval roku 1998 císař Michal Eisler ve spolupráci s Tomášem Rathouským.
- 2) J. Hráský, Pražští císaři 17.–19. století, Praha 1988, s. 83–84, č. 135.
- 3) Za toto významné sdělení děkuji PhDr. Petru Maškovi z Knihovny Národního muzea v Praze. – Kuks, inv. č. 14, rozměry: d. 67 (bez ozdob), v. čel 27 cm a 19 cm, š. čel max. 33 cm, min. 33 cm a 22,5 cm. Rakev restauroval roku 1995 císař Michal Eisler.
- 4) Deska byla patrně druhotně použita; na rubové straně nápisové desky se zachovalo torzo rytiny s Kristem na kříži a s nástroji umučení (kopí, žebřík ad.).
- 5) H. Benedikt, Franz Anton Graf von Sporck (1662–1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen, Wien 1923, s. 317 ad., 405.
- 6) Hráský, cit. v pozn. 2., s. 49, č. 66.
- 7) Kuks, inv. č. 1 472, rozměry: d. 217 cm, š. 77 cm, v. 56,5 cm – Slitina: Sn 80,5%, Pb 15,1%, Fe 2,3%, Cu 1,8%, Bi 0,18%. Analýzu provedla Safina a. s. metodou optické emisní spektrografie ICP. – Rakev restauroval roku 1999 císař Michal Eisler ve spolupráci s Tomášem Rathouským.
- 8) Kuks, inv. č. 1 480, rozměry: d. 217 cm, š. 77 cm a 58,5 cm. Rakev restauroval roku 1996 císař Michal Eisler ve spolupráci s Tomášem Rathouským. – O dohotovení rakve v září 1717 srv. H. Benedikt, cit. v pozn. 5., s. 405, pozn. 190.
- 9) J. Hráský, cit. v pozn. 2., s. 49, č. 66; Saur Allgemeines Künstler Lexikon, München-Leipzig 2000, 27 díl, s. 209.
- 10) Kuks, inv. č. 1479, rozměry: d. 225 cm, š. 90 cm. Slitina: Sn 85%, Pb 10%, Cu, Sb, Zn 5%. Rakev restauroval roku 1997 císař Michal Eisler ve spolupráci s Tomášem Rathouským.
- 11) J. Hráský, cit. v pozn. 2., s. 58, č. 89.
- 12) F. Bareš, Hrobka Krajířů z Krajku, Památky archeologické a místopisné, XVI, 1893–1895, s. 87; Rudolf II. a Praha. Katalog vystavených expozic, Praha 1997, s. 454/V/512; Soupis památek XVI, 1901, s. 234.
- 13) Jako základní podklad ke zpracování šporckovských rakví jsem použila údaje uvedené v restaurátorských zprávách Michala Eislera a bohatou fotodokumentaci z let 1995–1998 v jeho archivu. Za přátelské zapůjčení a možnost použití tohoto materiálu upřímně děkuji. Pani Dr. Zdeně Paukertové ze Státního památkového ústavu v Pardubicích jsem zavázána mnohými díky za přehlédnutí hotového rukopisu.

ZINNSÄRGE AUS DER SPORCK-KRYPTA IN KUKS/KUKUS

In den letzten Jahren wurden fünf Zinnsärge aus der Sporck-Krypta in der Kirche der Allerheiligsten Dreifaltigkeit in Kuks/Kukus restauriert. Der älteste Sarg aus dem Jahre 1679, gebracht hierher von Lysa nad Labem/Lissa an der Elbe, gehörte dem Begründer des hiesigen Geschlechts, General Johann Sporck (1595–1679). Nach den Zinngießerzeichen, die während der Restaurierung gefunden wurden, ist er eine Arbeit des Prager Kleinseitner Zinngießers J. J. Wolf († vor 1683). Etwas jünger ist der Kindersarg von Johann Franz Sporck (1691–1693), eines bisher wenig bekannten Sohnes von Franz Anton Graf Sporck. Auf diesem Sarg, der vor der Restaurierung in einem sehr schlechten Zustand war, wurden keine Zinngießerzeichen gefunden, selbst wenn wir voraussetzen, dass er ursprünglich signiert wurde. Wir können seine Autorschaft dem Kaspar Andreas Schödl, der in den Jahren 1679–1704 in der Prager Neustadt tätig war, mit Vorbehalt zuschreiben.

Der Sarg aus dem Jahre 1714 gehörte Johann Anton Sporck (1689–1714), dem Besitzer der Herrschaft Žďár, dem jungen Neffen von Franz Anton Graf Sporck. Den Sarg hat der Prager Zinngießer J. K.

Diebl hergestellt, der in der Prager Neustadt im Jahre 1706 das Stadtrecht erworben hat. Hier heiratete er die Witwe nach dem dortigen Meister Kaspar Andreas Schödl, dessen gut eingeführte Werkstatt er übernahm. Von dem Zinngießer J. K. Diebl stammen ebenfalls zwei weitere Särge: der von Maria Eleonore (1687–1717), mit dem Ordensnamen Maria Kajetana, Mitglied des Ordens der Anunziatinnen – Zölestinerinnen, der Tochter von Franz Anton Graf Sporck, und der Sarg des eigentlichen Gründers von Kuks/Kukus, Franz Anton Graf Sporck, der den Sarg als „memento mori“ noch unter seinem Leben, wahrscheinlich kurz nach dem Tod seiner erstgeborenen Tochter, spätestens jedoch bis Mai 1720, als der Zinngießer J. K. Diebl starb, anfertigen ließ.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Kindersarg von Johann Franz Sporck (1691–1693). Blick von Oben.
Abb. 2: Rückseite der Aufschriftstafel des Kindersarges mit torsal erhaltenen Gravierung des Gekreuzigten.

Abb. 3: Sarg von Franz Anton Graf Sporck (1622–1738). J. K. Diebl, Prag – Neustadt, vor 1720 Gesamtansicht.

Abb. 4: Sarg von Franz Anton Graf Sporck (1622–1738). J. K. Diebl, Prag – Neustadt, vor 1720, Detail (Alle Fotos aus dem Archiv von M. Eisler).

(Übersetzung J. Kroupová)

DIVADELNÍ ARCHITEKTURA ATELIÉRU FELLNER & HELMER V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

DANA HLADÍKOVÁ

Stavební tvorba 2. poloviny 19. a začátku 20. století zůstávala dlouho nedoceněna a její hodnocení prošlo složitým vývojem. Fenomén tzv. historismu má pochopitelně hlubší význam než jen návrat k dávným estetickým hodnotám. Většinou však nešlo pouze o minulost samu, ale o kontemplativní zážitek odstupu a časového napětí. Vzhledem k rozsahu výstavby divadel v období historismu je v tomto příspěvku věnována pozornost šesti divadlům, postaveným v českých zemích firmou Fellner a Helmer.¹⁾ Na vybraných příkladech je doložena mj. skutečnost, že i po více než sto letech slouží divadla, po dílčích úpravách, stále svému účelu a stala se neodmyslitelnou součástí urbanistického celku jednotlivých měst.

Velké množství údajů o životě a činnosti architektů F. Fellnera a H. Helmera podává kniha Wurma-Arnkreuze,²⁾ vydaná po jejich smrti 1916 a 1919. Autor byl spřízněn s arch. Fellnerem a většinu informací ke knize získal od Fellnerova strýce Roberta Reinera, rovněž architekta.

Ferdinand Fellner se narodil 19. 4. 1847 v Roßbau, tehdejším předměstí Vídně. Ve 40. letech 19. stol. byl Lichtensteinský park v Roßbau přístupný veřejnosti. Fellner měl tak od mládí možnost inspirovat se Martinelliho barokní stavbou Lichtensteinského paláce s výrazným nástupním scho-

dištěm a sloupy. Toto prostředí a základní povědomí o architektuře, které získal v ateliéru svého otce, mělo zásadní vliv na jeho pozdější profesní vývoj. Roßbau byla od nepaměti oblast, kde se zpracovávalo dřevo a kámen. Fellnerův pradědeček byl dvorním tesařem a měl od roku 1830 dílnu na Pramergasse (na místě dnešní Votivkirche), měl 9 synů a 1 dceru. Po smrti otce se vedení tesařské dílny ujal Jacques Fellner. Fellnerův otec – Ferdinand Fellner st. – se narodil roku 1815 jako v pořadí desáté dítě. V letech 1834–37 studoval architekturu na Akademii výtvarných umění. Záhy se stal uznávaným architektem, hodně cestoval např. do Itálie, a získával tak nové inspirativní popudy. V letech 1868–70 byl zvolen do obecní rady. Oženil se 17. 1. 1846 a měl 10 dětí (dvě zemřely ve velmi nízkém věku).³⁾ Během své ateliérové praxe vyprojektoval také několik divadel ve Vídni, např.: Thalia-Theater na Lerchenfelderstraße, Treumann-Theater na Franz-Josephs-Kai, Stadttheater na Seilerstätte.

Ferdinand Fellner ml. studoval nejprve reálku, v roce 1866 se zapojil do spolupráce v otcově ateliéru. Bylo to v době, kdy otec onemocněl a mladého syna pověřil částečnou rekonstrukcí ve vídeňském servitském klášteře. Souběžné práce v ateliéru a studium na vídeňské technice, které musel Fellner ml. v roce 1871 (25. 9. zemřel otec) přerušit, byly velmi náročné, ale naučily mladého architekta disciplíně a zvládání náročných úkolů. Povahové vlastnosti mu patrně také umožnily, aby snesl velké nároky, které na něj již od mládí kladl přísný otec. Ve svých 24 letech (po smrti otce) byl Fellner ml. schopen převzít všechny otcovy zakázky a provést je co nejlepším způsobem, což podstatně zvyšovalo jeho autoritu. Se stavbou divadel přišel mladý Fellner do styku už v otcově ateliéru. Od konce 50. let zde totiž vznikaly plány: přestavby vídeňského novoměstského divadla po požáru, novostavby divadla v Badenu, Thaliatheatru⁴⁾ a tzv. Kai nebo Treumanntheatru, což bylo spíše sezónní divadlo pro cca 1500 diváků.⁵⁾ Od roku 1870 spolupracoval Fellner ml. i na výstavbě Interimsttheatru v Brně, dále se podílel na projektování plánů k divadlu v Temesváru a plánů k vídeňskému Stadttheatru. Při realizaci vídeňského Stadttheatru se radil pravidelně s provozním ředitelem této instituce dr. Laubem. Laube měl v té době již velmi bohaté praktické zkušenosti ze stavby divadel a znal obvyklé požadavky investorů na divadelní sály.

Fellner ml. musel po smrti svého otce nedokončené plány doplňovat, souběžně při tom studoval na vídeňské technice. V roce 1871 se oženil s Katharinou Plankovou z Vídně a o rok později se jim narodil první syn Ferdinand, zv. Ferry, později též architekt, který studoval techniku v Berlíně, Stuttgartu a ve Vídni a pak vstoupil do otcova ateliéru. Jeho dílem byly plány na přestavbu obchodního domu Gerngroß na Mariahilferstraße. Ferry zemřel poměrně mlád v roce 1911. V roce 1873 se Fellnerovi ml. narodila dcera Melanie, která se provdala za Moritze Reinera – sekretáře rodu Pallavicini, měli spolu syna Roberta. Ten se měl stát dědicem po dědečkovi.⁶⁾ 22. 3. 1916 po mrtvičném záchvatu Ferdinand Fellner ml. umírá. Jeho dcera Melanie zemřela v roce 1909.

Hermann Helmer se narodil 13. 6. 1849 v Harburgu (tehdejší předměstí Hamburku) jako syn zlatníka.⁷⁾ Nejprve se vyučil zedníkem, dále se učil na řemeslné škole v Nien-